

Sēklu nozares attīstība Latvijā

Latvijas Sēklaudzētāju asociācijai 2022. gads bijis rosīgs daudzējādi. – Gan piedaloties nākamā perioda KLP un jauno Tiešo maksājumu piešķiršanas nosacījumu izstrādē, gan organizējot seminārus, diskusijas, gan pirmo reizi pasniedzot *Selekcionāru balvas*. Šo balvu mērķis ir izglītēt lauksaimniekus par selekcionētas sēklas nozīmi, skaidrot, kāda ir selekcionāru atlīdzību būtība. Tas ir jo īpaši svarīgi pasaules klimata izmaiņu ietekmes kontekstā, kur viens no risinājumiem lauksaimniecībā ir selekcija.

SAGATAVOJA: Ilze MUCENIECE, Latvijas Sēklaudzētāju asociācijas izpilddirektore, Publicitātes foto

Informācija mūsdienās ir nozīmīga jebkurā jomā. Diemžēl pašlaik Latvijā sēklkopības un šķirņu aizsardzības nozarē situāciju sarežģī tas, ka bieži informācija vai nu vispār netiek vākta, vai arī tiek nevajadzīgi noslepenota. Tāpat būtiska problēma ir statistikas trūkums sēklu nozarē, kā arī nesakārtoti normatīvie akti attiecībā uz selekcionāru atlīdzībām. Mums nav izteikti lielu sēklu ražošanas centru – sēklas ražo daudzi nelieli ražotāji.

Pērn bija vērojamas sēklas cenu svārstības un nepastāvība, ko izraisīja ģeopolitiskā situācija. Pavasarī bija jūtams paaugstināts pieprasījums pēc vasarāju sēklām no kaimiņvalstīm. Igaunijā un Lietuvā bija pieprasījums arī pēc ziemāju graudaugu sēklām. Inflācija un nesamērīgs resursu izmaksu pieaugums (rezerves daļas, degviela, minerālmēsli) Latvijas saimniecības mudina taupīt uz sēklu rēķina. Par šiem un citiem jautājumiem Latvijas Sēklaudzētāju asociācija pērn organizējusi dažādas diskusijas un meklējusi risinājumus.

Aktualitātes Latvijas Sēklaudzētāju asociācijā

No maija LSA valdi vada jauna valdes priekšsēdētāja Anda Rūtenberga – Āva.

Iepriekšējais gads bijis rosīgs lauksaimniecības politikas plānotājiem un dažādu lauksaimniecības nozaru pārstāvjiem, jo aktīvi norisinājās darbs pie nākamā perioda KLP un jauno Tiešo maksājumu piešķiršanas nosacījumu izstrādes. Liels uzsvars likts uz Eiropas *Zaļā kursa* nākotnes mērķu sasniegšanu – SEG emisiju samazināšanu, bioloģiskās lauksaimniecības attīstīšanu, precīzo lauksaimniecību un AAL lietošanas ievērojamu samazināšanu. Šie nav vienkārši nosacījumi lauksaimniekiem, kur viens no lielākajiem izaicinājumiem būs, ievērojot jaunus uzstādījumus, nezaudēt ražību un nesamazināt konkurētspēju.

Pasaules klimata izmaiņu ietekmes kontekstā lauksaimniecībā lielas cerības tiek liktas uz selekciju, kas varētu būt viens no risinājumiem. Proti, radīt tādas šķirnes, kas būtu izturīgākas pret klimata svārstībām, slimībām, kaitēkļiem un audzējamas ar mazāku resursu patēriņu. Kamēr pasaulē un Eiropā lielās sēklu nozares organizācijas domā par šķirni kā pasaules partikas problēmas risinājumu, mēs Latvijā joprojām mēģinām panākt lauksaimnieku izpratni, ka tam, ko sēj ir liela nozīme. Ne ar kādām tehnoloģijām nav iespējams panākt maksimālo ražas potenciālu, ja sējai nav izvēlēta konkrētajiem apstākļiem

piemērota šķirne un kvalitatīvs sējas materiāls. Latvijā tikai vidēji 15 % graudaugu platības tiek apsēts ar sertificētu sēklu, kamēr intensīvas lauksaimniecības valstīs, piemēram, Zviedrijā, tie ir 70–80 %. Gada sākumā bija cerība, ka izdosies panākt ES atbalstu lauksaimniekiem par sertificētas sēklas izmantošanu. Tas noteikti jūtami uzlabotu sertificētas sēklas izmantošanas apmēru un vienai daļai lauksaimnieku dotu stimulu atjaunot jau daudzus gadus neatjaunotu pavairojamo materiālu. Diemžēl cerības par finansiālu atbalstu nepiepildījās.

Situācijā, kad 85 % graudaugu platības tiek apsēts ar pašu saimniecībā sagatavotu sēklu, pastāv daudz lielāks invazīvu nezāļu un slimību izplatīšanās risks. Tas neizbēgami noved pie pastiprinātas AAL lietošanas un papildu izdevumiem saimniekam un arī viņu kaimiņiem. Ja lauksaimnieks katru gadu neiegādājas jaunu sertificētu sēklu un daļu sēklas sagatavo pats, tas jādara atbildīgi. Lai maksimāli saglabātu sēklas kvalitāti, pavairošanai jāizvēlas tīrākie lauki, pirms kulšanas jāiztīra kombains, iegūtā raža jāattīra no piejaukumiem, jācenšas kaltēšanās procesā to nesajaukt ar ko citu. Ne katram lauksaimniekam ir šādas iespējas, tāpēc pērn centāmes apzināt lauksaimnieku iespējas sēklas sagatavošanā un iegādē izmantot kooperatīvu piedāvātos pakalpojumus. Gada nogalē organizējām semināru *Aktualitātes sēklu ražošanā un kooperatīvu loma sēklu aprītē*, kura ietvaros aicinājām dažādus Latvijas kooperatīvus un kooperatīvu asociāciju uz diskusiju par šiem jautājumiem. Paldies kooperatīvajai sabiedrībai VAKS, LPKS *Jurgensburg Agro*, LPKS *Abra*, LPKS *Durbes grauds* un Ivetai Grudovskai, kas pārstāvēja arī LPKS *Latraps*, par viedokļiem, gūtajām atziņām un idejām. Ceram stiprināt sadarbību

ar kooperatīviem un kopā nodrošināt lauksaimniekus ar zināšanām un kvalitatīvu sēklas materiālu.

Aizvien vairāk pieaugot bioloģiskās sēklas ražošanas apjomiem un aktualizējoties dažādiem ar sēklas pieejamību, ražošanu un citiem jautājumiem, iepriekšējā gadā LSA tika izveidota *Bioloģiskās sēklkopības sekcija*, kuru vada Jānis Sietiņšons. Stājoties spēkā jaunai ES regulai par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu, pēc interesentu iniciatīvas tika organizēts tiešsaistes seminārs bioloģiskajiem sēklaudzētājiem *Likumdošanas regulējuma izmaiņas sēklu aprītē 2022. gadā un jaunajā plānošanas periodā*.

Pasaules intelektuālā īpašuma aizsardzības dienā – 26. aprīlī LSA organizēja sanākumi ar lauksaimnieku sabiedriskajām organizācijām par sadarbību selekcionāru tiesību aizsardzības jomā. Turpinām atgādināt lauksaimniekiem, ka „jaunās, ražīgās, izturīgās šķirnes” ir selekcionāru ilgus gadus veiktu pētījumu rezultātā radītas un par to pavairošanu selekcionāriem pienākas taisnīga atlīdzība. Sanāksmē kopā ar citām lauksaimnieku sabiedriskajām organizācijām vērtējām, kā uzlabot lauksaimnieku izpratni par pienākumu informēt par sējai izmantoto pavairojamo materiālu un selekcionāru autoratlīdzību apmaksu, ja pavairota kāda no aizsargātajām šķirnēm. Kaut arī selekcionāru atlīdzības likme par platībām, kas apsētas ar pašu pavairotu sēklu, saskaņā ar likumdošanu ir piesaistīta licenču apmēram par sertificētas sēklas ražošanu un licenču apmēri šajā laika periodā būtiski pieauguši, selekcionāru atlīdzības likme par platībām, kas apsētas ar pašu pavairotu sēklu, jau vairāk nekā 10 gadus nebija mainīta. Pēc diskusijām ar sabiedriskajām organizācijām no 2022. gada

atlīdzību likme pašu pavairotai sēklai tika palielināta par 5 % jeb 3.00 EUR/ha par graudaugiem, zirņiem un pupām, 6.50 EUR/ha rapsim un 21.00 EUR/ha kartupeļiem.

Kopumā situācija ļoti pamazām, tomēr uzlabojas. Pēdējos gados esam panākuši lielāku lauksaimnieku atbilžu skaitu – no 4 % pirms vairākiem gadiem līdz aptuveni 18 % atbilžu tagad. Lauksaimnieki sāk sadzirdēt, ka jāatbild un jāinformē ir arī tad, ja aizsargātās šķirnes no saraksta netiek izmantotas. Saskaņā ar lauksaimnieku sniegto informāciju aptuveni 50 % no deklarētajām platībām (vairāk nekā 75 tūkst. ha) apsētas ar citām neaizsargātām, hibrīdām, nezināmām vai sajauktām šķirnēm. Ņemot vērā, cik salīdzinoši maz tirgū ir neaizsargātu šķirņu vai hibrīdo šķirņu sēklas, ir bažas, ko tad īsti lauksaimnieki sēj. Vai tiešām tik lielas platības gadiem tiek apsētas ar sajauktu, nekvalitatīvu sēklas materiālu? Par kādu ražības līmeni tad runāt? Un kas notiek pārējos tūkstošos hektāru, par ko nevienam nav informācijas?

Sarunās ar lauksaimniekiem bieži dzirdam, ka faktiski sēklas materiāls netiek sagatavots uz vietas saimniecībā vai iegādāts sēklu tirdzniecības vietās, bet nereti tiek iegūts no tuvākiem vai tālākiem kaimiņiem, kas sēklu salīdzinoši nesēn atjaunojuši. Šāda nelegāla sēklu aprīte ir ļoti sāpīgs jautājums gan sēklaudzētājiem, kuriem ir ļoti grūti konkurēt ar šādiem sēklu ražotājiem un prognozēt pieprasījumu pēc sertificētās sēklas, gan šķirņu pārstāvjiem selekcionāru atlīdzību

ievākšanas jautājumos, jo šķirnes izcelsme šādos pirkuma dokumentos nav pierādāma. Likumdošana gan aizliedz tirgot nesertificētu sēklu, bet nekur normatīvie akti skaidri neaizliedz lauksaimniekam iegādātos graudus ar sējai atbilstošu didzību izmantot savu lauku apsēšanai. Rūpējoties par augu veselību un domājot par AAL izmantošanas samazinājumu Latvijā, šāda nesertificētu sēklu kustība būtu maksimāli jāsamazina. Pirmais solis, lai to panāktu, ir skaidrs aizliegums sējai izmantot jebko citu kā vienīgi sertificētu sēklu vai pašu saimniecībā pavairotu sējas materiālu. Uzlikt lauksaimniekiem par pienākumu uzglabāt sēklas izcelsmes un izsekojamības dokumentāciju.

Šobrīd nav informācijas par to, kas tiek izmantots sējai. Piemēram, par 770 tūkst. ha graudaugu zinām vien to, ka tirdzniecībai tika saražota sēkla aptuveni 15 % platības, saskaņā

ar lauksaimnieku ziņojumiem LSA – nepilni 6 % platības apsēja ar aizsargātu šķirņu pašaudzēto sēklu. Nav nekādu aplēšu, cik no atlikušajiem aptuveni 610 tūkst. ha apsēti ar citām Latvijas teritorijā neaizsargātām vai hibrīdām šķirnēm, cik ar nelegālu sēklu un cik ar pašu saimniecībā pavairotu. Mūsaprāt, lauksaimniecības politikas veidotājiem šāda informācija nepieciešama, lai izsvērtu atbilstošāko prasību un atbalsta mehānismus lauksaimniekiem – graudkopjiem ražības un konkurētspējas paaugstināšanai. Lielā resursu cenu un algu pieauguma apstākļos Latvijā īpaši sasāpējis arī selekcijas finansējuma jautājums. Selekcijai no valsts subsīdijām atvēlētā summa jau daudzus gadus ir nemainīga. Kā valsts var aprēķināt un noteikt valsts atbalsta atdevi – Latvijas selekcijas efektivitāti un nozīmi lauksaimniecībā, ja neviens nezina, cik daudz lauksaimnieki izmanto Latvijas šķirnes? Cik daudz hektāru ik gadus tiek apsēti ar pie mums radītām šķirnēm?

Lai pēc iespējas plašāk informētu lauksaimniekus par nozares aktualitātēm, maijā piedalījāties *Rāmavas Lauksaimniecības forumā 2022* ar prezentāciju ciklu *Izaicinājumi un risinājumi sēklu ražošanā un tirdzniecībā*. Ikgadējās LSA Kopsapulces – semināra ietvaros par šī gada aktualitāti tika izvēlēta tēma *Vai augu šķirnei ir nozīme ES un Latvijas virzienā uz Zaļo kursu?* Visa gada garumā diskusijās atkal un atkal nonācām pie atziņas, ka ceļā uz *Zaļā kursa* izvirzīto mērķu sekmīgu ieviešanu, zināšanām būs izšķiroša nozīme. Zināšanām par dažādām audzēšanas tehnoloģijām, par šķirņu specifiskajām īpašībām un prasībām Latvijas apstākļos, pamatotām zināšanām par dažādiem Latvijas datiem, lai sekmīgi pārstāvētu Latvijas lauksaimnieku intereses ES lauksaimniecības politikas virzībā.

Lai stiprinātu mūsu zināšanas un sekmīgāk spētu pārstāvēt nozares intereses, pērn nolēmām katru gadu turpmāk gatavot *Sēklaudzēšanas nozares gada pārskatu*, ietverot tajā apkopotu visu ar nozari saistītu statistiku, ražošanas apjomu dinamiku un citas tendences iepriekšējā 5 gadu periodā. Pārskats tika prezentēts gada nogales seminārā un ir pieejams visiem interesentiem LSA mājaslapā. Mājaslapā tika izveidots arī kalendārs, kurā ievietojam informāciju par nozarei saistošiem notikumiem un pasākumiem.

Pagājušais gads bijis īpašs arī ar to, ka pirmo reizi tika pasniegtas *Selekcionāru balvas*, apzinīgākajiem atlīdzību maksātājiem par šķirņu izmantošanu sēklu pavairošanai paša saimniecības vajadzībām, kā arī selekcionāru izvirzītajai sēklaudzēšanas saimniecībai. Tika iedibinātas un pasniegtas četras balvu kategorijas: *Selekcionāru balva lielo saimniecību lauksaimniekam – 2022.* gada balvas ieguvējs Liepājas rajona Vērgales pagasta ZS *Kalniņkalni*, *Selekcionāru balva vidējo saimniecību lauksaimniekam* – balvas ieguvējs Aizputes novada Kazdangas pagasta ZS *Dzintarnieki*, *Selekcionāru balva mazo saimniecību lauksaimniekam* – balvas ieguvējs Jelgavas rajona Vircavas pagasta ZS *Imantas*, *Selekcionāru balva sēklaudzētājam* piešķirta Liepājas rajona Dunalkas pagasta ZS *Krastmaļi*. Kopējais balvu fonds ir 900 EUR. Ar *Selekcionāru balvas* pasniegšanu LSA šķirņu pārstāvji vēlas pateikties lauksaimniekiem, kuri atsaukušies LSA aicinājumam sniegt informāciju un godprātīgi norēķināties par platībām, kuras apsētas ar aizsargātu šķirņu

Turpinājums 40. lpp.

pašu sagatavotu sēklu, un sēklaudzētājiem, kuri sagatavo kvalitatīvu sēklu un laicīgi sniedz informāciju par sertificētās sēklas apjomiem.

Selekcionāru atlīdzību apmaksā

Kopumā vērtējam, ka situācija pamazām uzlabojas. Cenšamies komunicēt ar lauksaimniekiem individuāli un izskaidrot informācijas sniegšanas nepieciešamību un selekcionāru atlīdzību apmaksas sistēmu un maksājumu nozīmi tālākam selekcijas darbam un jaunu šķirņu pieejamībai nākotnē. Pēdējos gados to lauksaimnieku skaits, kas laicīgi sniedz informāciju, pieaudzis vairākas reizes. Nemainīgi 40–50 % no ziņotajām platībām tiek deklarētas kā apsētas ar kādu no sarakstā minētajām aizsargātajām šķirnēm un aptuveni trešdaļa no tām apsētas ar sertificētu sēklu.

Interesanti, ka, būtiski palielinoties to lauksaimnieku skaitam, kas ievēro likuma normu par informācijas sniegšanu, aizsargāto/citu šķirņu un pirkto/pašu audzētu sēklu proporcija saglabājas minētajās procentu robežās. Redzam arī tendenci, ka lielākajās saimniecībās izpratne ir lielāka – ir ievērojami lielāks gan proporcionāli saņemto atbilžu skaits, gan arī veiktie atlīdzību maksājumi. Secinām, ka jāturpina informēt un izglīt lauksaimniekus, bet, lai ievērojami uzlabotu situāciju, jāturpina arī centieni sakārtot ar šķirņu aizsardzību saistīto Latvijas likumdošanu, lai padarītu Eiropas normas selekcionāru atlīdzību jautājumos skaidrāk noteiktas Latvijas lauksaimniekiem.

Kooperatīvu loma sēklu tirdzniecībā un selekcijas autoratlīdzību iegūšanā

Ap 60–70 % graudkopības saimniecību ir kāda kooperatīva biedrs. Kooperatīvu piedāvātās iespējas sēklu sagatavošanai vai iegādei ir atšķirīgas, un, protams, no katras individuālās saimniecības atkarīgs, kādu pakalpojumu klāstu tā vēlas saņemt. Gada nogalē LSA seminārā notikušajā diskusijā kooperatīvu pārstāvji atzina kvalitatīvas sēklas nozīmi un pārrunāja veidus, kā tā tiek nodrošināta biedriem.

Lielākajā daļā kooperatīvu sertificētās sēklas izmantošana tika lēsta ap 30 % no biedru graudaugu sējplatības, tas ir aptuveni divas reizes vairāk par Latvijā vidēji izmantoto sertificētās sēklas procentu un ir pilnīgi pietiekami, lai spētu nodrošināt lauksaimniekiem labu ražas potenciālu pie nosacījuma, ja pāris nākamajos gados lauksaimnieks ar pietiekamu rūpību pats pavairo sēklu savu lauku apsēšanai vai uztic daļu procesa, piemēram, kooperatīvam. Būtiski, ka kooperatīvā ir zinoši agronomi, kas var sniegt lauksaimniekam nepieciešamo informāciju un zināšanas par šiem procesiem, kā arī rekomendācijas šķirnes izvēlē un ieteicamajās audzēšanas tehnoloģijās. Zināšanas uzskatām par vienu no būtiskākajām vērtībām, ko kooperatīvi var sniegt un sniedz saviem biedriem, tajā skaitā sēklu un šķirņu jautājumos. Līdz šim aktīvi selekcionāru atlīdzību ievākšanas procesā no biedriem iesaistīties tikai viens kooperatīvs – kooperatīvā sabiedrība VAKS. VAKS ir ļoti labs piemērs, ka var sekmīgi vienoties ar biedriem un sakārtot informācijas sniegšanas un selekcionāru atlīdzības apmaksas sistēmu, kas ir izdevīga un pieņemama iesaistītajām pusēm. Ceram uz ciešu sadarbību ar kooperatīviem zināšanu un informācijas apmaiņā un meklēsim veidus, kā uzlabot selekcionāru atlīdzību ievākšanu arī citos kooperatīvos.

Populārākās sertificēto sēklu šķirnes

Populārākās šķirnes
(sertificēta sēkla no 2021. gada ražas)

		Šķirne	No sugas sertificēto sēklu daudzuma, %		
Pākšaugi	Lauka pupas	'Boxer'	65		
		'Laura'	11		
		'Tiffany'	11		
		'Fanfare'	6		
		'Isabell'	3		
		Sējas zirņi	'Karpate'	23	
			'Ingrid'	21	
			'Manager'	15	
			'Arvika'	9	
		Graudaugi	Auzas	'Saxon'	8
'Galant'	44				
'Armani'	17				
'Kertag'	9				
'Albi'	8				
Griķi	'Harmony'			4	
	'Aiva'			100	
	Vasaras kvieši			'KWS Akvilon'	16
				'Uffo'	15
Ziemas kvieši	'Happy'			15	
	'Taifun'	9			
	'Berlock'	8			
	'Skagen'	23			
	'Creator'	14			
	'Informer'	9			
	'Fenomen'	8			
	'Zeppelin'	7			
	Cietie kvieši	'Makrodur'	100		
		Vasaras mieži	'Kristaps'	22	
'Rubiola'			9		
'RGT Planet'		9			
'KWS Fantex'		9			
'Ansis'		7			
Ziemas mieži		'KWS Kosmos'	76		
		'KWS Wallace'	24		
Ziemas rudzi		'Kaupo'	81		
		'Dankowskie Opal'	19		
Tauriņzieži	Ziemas tritikāle	'Ruja'	100		
	Austrumu galega	'Gale'	100		
		Baltais āboliņš	'Merwi'	43	
	Bastarda āboliņš	'Frida'	87		
	Hibrīdā lucerna	'Skrīveru'	100		
	Sarkanais āboliņš	'Raunis'	37		
	Sējas lucerna	'Artemis'	70		

Informācijas avots: <https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/kopsavilkums-par-seklaudzesanas-lauku-apskatem-pa-sugu-grupam>